

Moji prarodiče – Rodinná vzpomínka na válku, svědomí a odkaz

Jsem poslední z naší rodiny.

Už není nikdo, kdo by si pamatoval mé prarodiče ne jako fotografie, ne jako jména v matrice, ale jako živé lidi. Až zemřu, vzpomínka na to, kým byli, na tichou odvahu, kterou žili, i na smutek, který nosili, zmizí – pokud ji nezapišu. Je to osobní příběh, ale není jen osobní. Dotýká se násilí dvacátého století, toho, co znamenalo přežít totalitní režim, aniž by člověk zradil své svědomí, a křehké hranice mezi spoluprací a odporem, po které musela kráčet spousta obyčejných lidí.

Týká se mých prarodičů: babičky, která přežila bombardování Vídně a nepředstavitelnou ztrátu svých dětí, a dědy, zručného kovodělníka, který hledal malé, nebezpečné způsoby, jak zevnitř továrny na zbraně vzdorovat nacistickému režimu. Píšu to, protože jejich příběh si zaslouží žít dál. A píšu to proto, že jejich životy určují, jak chápu spravedlnost, paměť a morální jasnost dnes.

Moje babička: Přežití pod bombami

Babička se narodila v roce 1921 a prožila druhou světovou válku ve východních čtvrtích Vídně. Jako mnoho civilistů poslouchala pokyny úřadů. Když zazněly sirény, vzala děti a běžela do sklepního krytu, který byl určen jako protiletecký úkryt domu.

Tyto kryty byly často jen předělané sklepy – vlhké, přeplněné a špatně větrané. Říkalo se jim *Luftschutzkeller* – „protiletecké sklepy“, ale ochrany v nich bylo jen málo. Vzduch byl těžký a zatuchlý, světlo nejisté a zákaz svícení znamenal, že i sebemenší proužek světla mohl přivodit podezření nebo nebezpečí. Během náletů byly sklepy plné lidí, těžkého ticha strachu a tichého čekání, jestli strop vydrží, nebo spadne.

Jednou v noci strop nevydržel.

Kryt, ve kterém byla babička, dostal přímý nebo téměř přímý zásah. Dům nad ním se zřítil. Výbuch, trosky, síla války prorazily jejich útočiště. Babičku vytáhli z sutin živou, ale těžce zraněnou. Část lebky měla roztržštěnou a museli ji odstranit. Chirurogové chybějící kost nahradili kovovou destičkou. Po zbytek života jste pod její kůží na hlavě nahmatali okraj té destičky. Občas říkala, že bolest se zhoršuje v chladném počasí nebo před bouřkou – tupé pulzování, připomínka, že válka ji nikdy úplně neopustila.

Ale větší rána nebyla fyzická.

Tu noc zemřely její první dvě děti. Obě pryč v jediném okamžiku padajících cihel a ohně. Jako tolik žen té generace musela pokračovat dál. Pohřbít, truchlit, přežít – bez prostoru se

zhroutit. Ten smutek nosila s sebou přes hlad a chaos poválečné Vídně.

A přesto začala znovu.

V roce 1950 porodila mou mámu – zdravou, živou, dítě narozené do trosk města, které se pomalu začínalo stavět znovu. Odvahu, kterou to muselo vyžadovat, nelze přeceňovat. Tělo zlomené, ale funkční. Srdce stále schopné naděje.

Přesto se nikdy úplně nezbavila toho, co se stalo. Za celý život ani jednou nesedla do metra. Myšlenka být pod zemí, v uzavřeném prostoru, který nemůže ovládat, pro ni byla nesnesitelná. A přesto se nutila chodit do sklepní kóje v domě, kde bydlela. Malý vzdorovitý čin: vracet se na místo podobné tomu, které ji málem zabilo – ne proto, že by chtěla, ale protože to život vyžadoval.

Žila s bolestí, vzpomínkami a mlčením. Ale žila.

Můj děda: Soustruh, svědomí a mosaz

Děda se narodil v roce 1912 a dospíval v úplně jiné Vídni. V meziválečných letech hrál polo-profesionální fotbal a pracoval s kovy. Stal se **soustružníkem** (*Dreher*), člověkem, který s přesností tvaruje a obrábí kov. Byla to dovednost, která ho – aniž to tušil – zachránila.

Když v roce 1938 Rakousko anektovalo nacistické Německo, přizpůsobení se stalo přežitím. Členství v nacistické straně bylo nejdřív doporučováno, pak očekáváno, pak vynucováno. Můj děda nikdy nevstoupil. Zaplatil za to omezenými příležitostmi, zvýšenou kontrolou a rizikem, že bude považován za nespolehlivého. Ale stál pevně.

Když přišla válka, přišel i odvod. Většinu mužů jeho věku poslali na frontu. Děda se Wehrmachtu vyhnul ne útekem, ale rukama. Jeho schopnosti byly potřeba v zbrojním průmyslu, a tak ho poslali pracovat do výroby zbraní. Stal se součástí válečného stroje – ne jako voják, ale jako kovodělník.

Pracoval pro **Saurer Werke**, velkou průmyslovou firmu v Simmeringu, východní čtvrti Vídně. Za války se Saurer hluboce zapojil do válečné výroby: motory nákladních aut, těžká vozidla a součástky, které udržovaly nacistický válečný stroj v chodu. Závod byl obrovský, rozlehlý a pevně propojený s potřebami režimu. Také masivně využíval **nucené práce** – dělníky z okupovaných zemí, vězně a další lidi přinucené k práci za brutálních podmínek.

Děda využil ten malý prostor, který měl, k odporu.

Z tovární kuchyně nebo jídelny bral zbytky jídla – to, co se mělo vyhodit nebo co patřilo běžným dělníkům – a předával je nuceně nasazeným. Kůrku chleba, pár brambor. Zní to jako tak málo. Ale málo to nebylo. V režimu, který trestal soucit a kde vás mohl udat kolega, byly i malé skutky laskavosti nebezpečné. Kdyby ho někdo udal, mohl přijít o práci – nebo o mnohem víc.

Rozhodl se to riziko podstoupit.

A je tu ještě jeden detail, který mi až nedávno plně došel. Děda pracoval s mosazí. Vím to, protože domů nosil vázy, které vyrobil. A protože jako svatební dar babičce vytvořil malé umělecké dílo: **mosaznou loďku se třemi palmami**, jemně tvarovanou z fólie a drátu. Bylo to precizní, krásné a vyrobené ze stejného materiálu, s jakým pracoval v továrně.

To vede k překvapivé možnosti.

Nacistický režim měl **fetiš** na medaile, vyznamenání a symbolické předměty. Odznaky, plakety, swastikové jehlice, železné kříže – tyto věci se vyráběly v obrovském množství, aby odměňovaly poslušnost, oslavovaly násilí a upevňovaly hierarchii. Mnohé z nich byly z mosazi nebo podobných slitin. Pokud děda pracoval v části továrny specializované na jemné kovovýroby, což se zdá pravděpodobné, možná se podílel přímo na **výrobě těchto symbolů režimu**.

Pokud je to pravda, je to krutá ironie. Že muž, který nikdy nevstoupil do strany, který dával jídlo nuceně nasazeným a odmítal ideologii státu, možná svou zručností vyráběl medaile režimu. Stejná zručnost, v jeho rukou, vytvořila svatební dar pro ženu, kterou miloval. Loďku. Palmy. Mír.

Odpor v diktatuře rituálů

I doma byl tlak na přizpůsobení neúprosný.

Když se prarodiče brali, režim jim dal „dar“: zdarma výtisk *Mein Kampf*. Bylo to tehdy běžné. Symbolické gesto, kterým se každé manželství, každá rodina měla spojit s Hitlerovou ideologií. Babička vzala červenou tužku a **přeškrtnula swastiku** na obálce. Knihu nevyhodila – nechala si ji. Ne z úcty, ale jako svědectví. Relikvii vnucování. Připomínku toho, co jim bylo násilím vnuceno.

Také se od nich očekávalo, že budou poslouchat Hitlerovy projevy v rádiu. Nacisti hromadně vyráběli levné přijímače – **Volksempfänger**, „lidový přijímač“ – aby propaganda zaplavila celou populaci. Místní dozorcí, takzvaní **Blockwarte**, kontrolovali poslušnost. Pokud rádio nehrálo, pokud jste neposlouchali, pokud z tmavých závěsů prosáklo světlo, mohli vás udat.

Prarodiče hledali cesty, jak to obejít.

Podpláceli Blockwarta drobnými laskavostmi. **Tvrdili, že rádio je rozbité** nebo že není signál. Někdy prostě seděli potichu a předstírali, že nejsou doma. Jindy, když věděli, že je někdo sleduje, pustili projevy **naplno**, aby je slyšel celý dům – představení nevěrnosti, ale přežití.

Jejich odpor byl tichý. Taktický. Veřejně režimu neodporovali – to by byl sebevražedný čin. Ale každý po svém odmítali.

Co to pro mě znamená

Nevyrůstal jsem s dědictvím viny. Moji prarodiče nebyli členové SS. Nebyli ideologové. Nebyli pachateli. Byli obyčejní lidé v neobyčejném tlaku a snažili se s tichou odvahou zachovat si lidskost.

To pro mě teď má význam, protože vidím, jak se minulost používá k formování přítomnosti.

V některých částech Evropy, zejména v Německu a Rakousku, vedlo břemeno historie k tomu, že někteří političtí představitelé nabízejí **nekritickou podporu** státu Izrael, i když páchá vážná porušování práv Palestinců. Logika – i když se často neříká nahlas – je jasná: protože jsme byli vinni tehdy, nesmíme kritizovat teď. Protože Židé byli oběťmi našich zločinů, musíme židovský stát podporovat bezpodmínečně.

Tato logika je však chybná. **Dva zločiny nerovnej se spravedlnosti.**

Utrpení Židů v holokaustu neopravňuje utrpení Palestinců dnes. Vina evropských států se nemá splácet na úkor dalšího vyhnání národa. Zločiny minulosti nelze odčinit tím, že přehlédneme zločiny přítomnosti.

Moji prarodiče ty zločiny nespáchali. Žili pod diktaturou, ale snažili se zůstat slušní. Děda používal ruce, aby z mosazi tvaroval znamení soucit, i když továrna ho používala k tvarování znamení moci. Babička přeškrtnla swastiku červenou tužkou. Jejich příklad mi dává sílu mluvit jasně.

Necítím potřebu odpykávat hříchy, které moje rodina nespáchala. Cítím potřebu ctít hodnoty, kterými žili: soucit před konformitou, slušnost před dogmatem, odvahu starat se v dobách, kdy starat se bylo nebezpečné.

Paměť jako odmítnutí

Toto je můj záznam. Moje oběť. Moje odmítnutí nechat jejich příběh zmizet.

Je to příběh o mosazi a bombách. O rádiu puštěném příliš nahlas a jídle sdíleném tajně. O lebce, která nesla bolest celý život, a o mosazné loďce plující pamětí. O lidech, kteří si neříkali hrdinové, ale odmítli se stát monstry.

Píšu to, aby nebyli zapomenuti. A píšu to, abych sobě i každému, kdo to čte, připomněl, že spravedlnost musí být univerzální. Že paměť musí být upřímná. Že soucit nesmí být podmíněný.

I ve tmě může být malý skutek laskavosti světlem. To mě moji prarodiče naučili.

A proto si pamatuji.